

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕДАКЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ В НАУКОВИХ ЖУРНАЛАХ І ЕФЕКТИВНІСТЬ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Доповідь присвячена доведенню істотної залежності між фаховим рівнем наукових досліджень і етичними переконаннями наукової спільноти. Автор порівнює прояви академічної недоброчесності в США, Німеччині й Україні та доводить необхідний характер зв'язку між рівнем наукових досліджень і рівнем академічної доброчесності. Недоброчесність у вітчизняних наукових журналах унеможлиблює відбір якісних досліджень. Тому вітчизняні журнали стануть справді науковими лише після запровадження якісних процедур закритого рецензування. Відродження української науки в цілому має починатися не зі збільшення фінансування, а із запровадження сучасних стандартів академічної доброчесності.

Ключові слова: академічна недоброчесність, академічна порядність, рецензування, наукова спільнота.

Abstract

The author argues that between the professional level of scientific research and ethical beliefs of the scientific community there is an essential relationship. The author compares the phenomena of academic dishonesty in the US, Germany and Ukraine and proves necessary character of relationship between the level of research and level of academic integrity. Dishonesty in Ukrainian scientific journals make impossible the distinction between high-quality and low-quality studies. So, Ukrainian scientific journals will become really scientific only after the introduction of high-quality procedures of closed review. The revival of Ukrainian science in general must start not with increased funding, but with the introduction of modern standards of academic integrity.

Keywords: academic dishonesty, academic integrity, peer-review, scientific community.

Чотири основні функції сучасних наукових журналів – реєстрація наукових дописів (час створення, авторство), їх рецензування авторитетними експертами, їх поширення та архівування. Зокрема, практика рецензування була запроваджена вже при заснуванні одного з найперших наукових журналів Європи, лондонського *The Philosophical Transactions of the Royal Society* (1665), першим головним редактором якого був Генрі Ольденбург. Втім, чітку систему рецензування в цьому журналі (вперше у світовій практиці) запровадили у 30-х рр. XIX ст.

Практика рецензування є науковою діяльністю, невід'ємною від фахового рівня рецензентів. Глибока компетентність рецензента, певні річ, є умовою, без якої рецензування втрачає сенс. Втім, етичний бік рецензування, як не дивно, відіграє не меншу, а, можливо, й більшу роль в досягненні тих цілей, для яких рецензування існує: забезпечення якості наукових публікацій, фахова оцінка запропонованих праць, підтримання рівня й стандартів наукових досліджень. Рецензент повинен бути не лише компетентним, але й етично коректним. Адже сама по собі компетентність не є засторогою наприклад, проти забезпечення власного пріоритету через гальмування публікації колеги, що працює у тій самій галузі; проти недоброчесного використанні інформації про чужі відкриття; проти елементарного зведення рахунків з критиками чи конкурентами, паразитування на конфлікті інтересів тощо.

Етика видається сферою, безпосередньо не пов'язаною з дослідженням, яке здійснюється на основі таланту, спостережливості, фахової обізнаності, досвіду, інтуїції. Але насправді всі ці здатності виявляються неефективними без дотримання хоча б елементарних вимог чесності й об'єктивності. Наука

створюється науковою спільнотою, тож науковий прогрес істотно залежить від чесності (перед собою й іншими) того вченого, який здійснює дослідження й пропонує його результати публіці. Скажімо, критичність до себе і чесний погляд на свої результати є потужними чинниками якості дослідження, доведення відкриттів до досконалості. Будь-який інтелект потребує етичної основи. Наукове рецензування з боку колег постає на цьому тлі ніби «другою лінією оборони»: те, чого не врахував окремий вчений, допоможуть побачити його колеги, що працюють у тій самій (втім, іноді стається – у зовсім іншій) галузі знань.

Але етична культура рецензента є не менш важливою, ніж етична культура дослідника. По суті, це одна й та сама етична культура, без якої вчені не зможуть домовитися, відтак наукова спільнота розпадеться. Розпад наукової спільноти означає її неминучу деградацію, а відтак і деградацію науки у цілому.

Тому не дивно, що формалізовані етичні кодекси є важливим системним чинником функціонування сучасних університетів на Заході [1, 4-5]. Адже статистика свідчить, що дуже значна західних (йдеться про дослідження у США й Німеччині) студентів і викладачів вдаються до академічно недоброчесних вчинків або стають їх свідками; в деяких фокус-групах при анонімному опитуванні зізнаються у шахраюванні понад дві третини респондентів; втім шахраювати вони вчаться не в університетах, адже на іспитах у американських школах шахраюють, залежно від року навчання, від 56% до 70% учнів [2, 23].

До того ж, університетська автономія останніх років радше погіршила стан академічної доброчесності. Адже вона фрагментувала публічний простір і нині кожен професор перетворюється на «короля чи королеву на персональному острові», маючи змогу отримувати фінансування досліджень не за результатами експертних висновків, а просто через інституційну приналежність [2, 21]. Така собі академічна рознарядка! Отже, етичні кодекси останнього часу, наприклад, Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors [3], виданий COPE, зумовлені реальним погіршенням етичних стандартів у дослідницькій і навчальній практиці.

Але якщо в західних країнах намагаються стримати етичну деградацію, то в Україні ми можемо спостерігати її повний розквіт і панування. Основні вітчизняні академічні практики інституційно спираються на недоброчесність, відверто її практикують. Йдеться про всі її складники: від заохочення плагіату, до толерування, ба навіть винагородження відверто сфабрикованих «досліджень».

В цій ситуації наука гине, про що відверто свідчить її рівень у вітчизняних дослідницьких установах. В багатьох випадках наука в нас не може розвиватися через втрату елементарних критеріїв розрізнення «добра і зла», адже наукою оголошується все, що виходить під відповідним грифом, а останні жодним чином не свідчать про справжній рівень публікації. Досить згадати про неймовірне зростання «плідності» псевдодосліджень, коли окремі автори примудряються протягом відносно стислого часу публікувати неймовірну для смертної людини кількість текстів. Перефразовуючи римську приказку, погані звичаї псують будь-які розуми. Наукові осередки в нашій країні зберігаються лише там, де ще зберігаються базові принципи академічної доброчесності.

Становище з недоброчесністю в царині наукових публікацій є критичним. Ця сфера вже давно стала генератором корупції. Переважна більшість т.зв. «наукових видань» насправді є каналами гарантованої платної публікації текстів незалежно від наукового рівня. Яскравим прикладом імітативної природи таких видань є часто практикована вимога до автора надавати не лише свій текст, але й готову «рецензію» на нього, підписану носієм відповідного наукового титулу.

Академічна доброчесність передбачає механізми, прямо протилежні тим, що усталилися в Україні: (1) відбір компетентних рецензентів і їхня готовність до співпраці з журналами; (2) анонімність рецензування (найбажаніший стандарт – double-blind peer review); (3) прийняття рішень про публікацію лише на підставі рівня статті (тут йдеться про руйнування не тільки корупційних практик, але й про «необхідність» публікуватися «нашим» аспірантам, складні життєві обставини автора або його попередні заслуги, становище, авторитет тощо); (4) якомога радикальніше усунення конфлікту інтересів.

Фактично йдеться про докорінну зміну наших «наукових» практик, які у своїй масі давно не мають нічого спільного з наукою. Ми живемо у час, коли рівень науки є заручником ступеня нашого етичного ригоризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітична довідка за результатами дослідження практик академічної доброчесності у вищих навчальних закладах України. – Київ.: Ін-т освітньої аналітики МОН України, 2016. – 42 с.

2. Decoo W. Crisis on Campus: Confronting Academic Misconduct. – Cambridge, Mass.: MIT Press, 2002.

3. Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors. Електронний ресурс. Режим доступу: http://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_1.pdf

Хома Олег Ігорович — д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця quid2anim@gmail.com

Khoma Oleg I. — Dr. Sc. (Philosophy), Professor, Head of the Chair of Philosophy & Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia quid2anim@gmail.com